

УДК 631.1(438.42; 477.82)
10.31713/vs120203

[https://doi.org/](https://doi.org/10.31713/vs120203)

Залеський І. І., к.геогр.н., доцент, Майборода Х. А., магістрантка (Національний університет водного господарства та природокористування, м.Півне, i.i.zaleskyi@nuwm.edu.ua, lidavets_az17@nuwm.edu.ua)

РЕФОРМУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ ПОЛІСЬКИХ РАЙОНІВ ВОЛИНИ

Під реформуванням сільгоспугідь поліських районів Волинської області потрібно розуміти зміни, які відбулися впродовж 15 років 21 сторіччя. Удосконалюються форми господарювання за принципами сталого розвитку суспільства. Весь земельний клин приурочений до геоморфологічних районів, у яких проявляються певні кліматичні та морфологічні особливості рельєфу, що враховується при виборі сівозмін. Сільгоспвиробники об'єднуються у територіальні громади. Аналітичні співставлення результатів отриманої продукції з 2000-2015 роках свідчать про прогресивне зростання рослинництва. Сільгоспугіддя потребують захисту, збільшення внесення мінеральних та органічних добрив.

Ключові слова: поліські райони; сільськогосподарські угіддя; реформування; органічні добрива; врожайність; зернові культури; картопля.

Постановка проблеми. З початку української державності розпочалось реформування сільськогосподарського виробництва, а з 2000 року удосконаленими стали сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства та господарства населення, інформація про діяльність яких подається за державними статистичними даними за період 2000-2015 років.

Сучасне сільськогосподарське виробництво базується на знаннях генетичного стану ґрунтового покриву залежно від зони поширення окремих типів ґрунтів, що сформувались на відповідних материнських породах, їхньої урожайності, яка залежить в основному від категорій господарств, у яких застосовуються новітні агротехнологічні засоби.

Поліські райони Волинської області – це рівнинно-низовинний край Західної України з різноманітною гіпсометрією рельєфу, сформованого в процесі тривалої взаємодії ендегенних та екзогенних процесів. Тут зустрічаються межирічні рівнини, льодовикові височини і пасма, камові та озові останці, річкові долини, болотні масиви, еолові гряди, озерні котловини, суфозійні та карстові западини і сучасні техногенні форми – відвали кар'єрів та некультивовані шурфи, як наслідки незаконного видобутку бурштину та інших будівельних матеріалів.

За прийнятою схемою районування Волинське Полісся знаходиться у геоморфологічній окраїні Східноєвропейської полігенної рівнини, у межах якої виділяється Південно-поліська область пластово-акумулятивних низовинних рівнин. Нижчим за рангом таксоном є підобласть Прип'ятсько-Слуцька пластово-акумулятивна низовина палеогенових і крейдових відкладів. Так, у Прип'ятсько-Слуцькій підобласті в межах Волині виділено 3 райони:

1. Верхньоприп'ятьська алювіальна (терасна) плоска, дуже слаборозчленована рівнина.
2. Волинська моренно-водно-льодовикова, слабо-хвиляста, погордована, слаборозчленована рівнина.
3. Рожищенсько-Костопільська водно-льодовикова, слабохвиляста, слаборозчленована рівнина, ускладнена карстовою морфоскульптурою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню стану сільськогосподарських угідь в останні п'ять років присвячені наукові праці М.О. Клименка, В.І. Долженчука, Г.Д. Крупко, М.К. Глущенко, В.С. Запасного, в яких висвітлено питання необхідності застосування органічних добрив для підвищення родючості поліських ґрунтів. Роль впливу пестицидів на формування якості ґрунтів та природних вод поліського краю визначали О.А. Ліхо та О.І. Гакало, Н.М. Вознюк та З.З. Собко встановили тісну залежність врожайності сільськогосподарських культур від агрометеорологічних та антропогенних факторів [1].

Л.В. Клименко провела оцінку раціонального використання та якісного стану ґрунтового покриву територій сільських населених пунктів в межах господарських приватних наділів землі, а Н.В. Оніщук оцінила якісний стан та динаміку родючості ґрунтів сільськогосподарських угідь поліської зони [5].

Мета, завдання та методика досліджень. Основною метою авторів стало вивчення змін у стані сі-

льськогосподарських угідь поліської зони Волинської області за період реформаційних процесів у сільськогосподарському виробництві (2000–2015 роки). Нами використані дані статистичних щорічників Головного управління статистики у Волинській області. Володіючи методами статистики, ми виконали порівняльні співставлення представлених за різні роки цифр та проаналізували необхідні параметри господарювання, зробили певні висновки.

Результати досліджень. За геоморфологічними особливостями та поширенням ґрунтів Волинська область чітко розділяється на північно-поліську та південно-лісостепову зони. Загальна площа області 20 144 км². У табл. 1 подаємо кількість районів поліської зони області, їхню територію, відсоток від загальної площі області та кількість населених пунктів.

Таблиця 1

Територія і кількість адміністративно-територіальних
одиниць у
поліській зоні Волинської області

№ з/п	Назва району	Територія, км ²	Частка в загальній території області, %	Населені пункти		
				міста	с/т	села
1	К.-Каширський	1747	8,7	1	-	64
2	Ківерцівський	1414	7,0	1	2	72
3	Ковельський	1723	8,6	1	2	91
4	Любешівський	1450	7,2	-	1	46
5	Любомльський	1481	7,4	1	1	68
6	Маневицький	2265	11,2	-	2	69
7	Ратнівський	1437	7,1	-	2	67
8	Рожищенський	928	4,6	1	1	66
9	Старовижівський	1121	5,6	-	1	46
10	Турійський	1205	6,0	-	2	74
11	Шацький	759	3,8	-	1	30
Разом		15530	77,6	5	15	693

Примітка: У зв'язку з утворенням об'єднаних територіальних громад кількість сільських населених пунктів суттєво зменшиться.

Враховуючи широкий діапазон сільськогосподарського виробництва, нами розглянуто тільки рослинництво. Внаслідок процесів реформування сільськогосподарських господарств з поділом на землі сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств та присадибних угідь громадян вся посівна площа північних районів становила (тис. га) – 274,7, зокрема зернові культури займали 141,8, що становить 51,5% від загальної площі угідь. Технічні та овочево-баштанні культури разом з картоплею займали 24,1%, а кормові культури – 24,4%.

Отже, більша половина сільськогосподарських угідь займали зернові культури, що висівались на межирічних просторах Волинської моренно-водно-льодовикової, слабохвилястої, погордованої, слаборозчленованої рівнини.

Таблиця 2
Посівні площі сільськогосподарських культур у районах в
2015 році (тис. га)

	Вся посівна площа	У тому числі			
		Зернові культури	Технічні культури	Картопля і овочеваштанні культури	Кормові культури
К.-Каширський	30,9	15,1	0,1	7,0	8,7
Ківерцівський	29,7	15,0	5,6	4,6	4,5
Ковельський	40,6	20,1	5,9	5,9	8,7
Любешівський	21,1	9,8	0,0	6,5	4,8
Любомльський	21,1	11,9	1,4	4,2	3,6
Маневицький	26,1	11,2	0,8	7,5	6,6
Ратнівський	28,7	9,5	0,1	8,0	11,1
Рожищенський	37,0	16,3	6,0	5,5	9,2
Старовижівський	16,9	8,4	1,1	3,6	3,8
Турійський	37,7	21,1	8,7	3,1	4,8
Шацький	6,0	3,4	0,0	1,3	1,3
Разом	274,7	141,8	29,7	29,0	67,1

Урожайність зернових культур у поліських районах Волині за період 2000–2015 роки зростала в середньому з 14,9 ц/га у 2000 році до 32,4 ц/га у 2015 р.

Таблиця 3
Урожайність зернових культур у районах (з 1 га; ц)

	2000	2005	2010	2012	2013	2014	2015
Волинська область	19,4	24,1	24,1	32,2	34,1	38,3	39,4
К.-Каширський	15,9	19,8	17,6	20,3	21,6	22,1	22,7
Ківерцівський	14,7	19,4	22,0	27,1	28,6	32,7	36,0
Ковельський	16,4	20,6	17,4	25,3	29,7	35,2	35,6
Любешівський	15,1	16,7	16,8	22,2	24,3	25,4	25,6
Любомльський	15,1	17,2	19,0	22,7	23,9	30,2	27,8
Маневицький	15,2	17,3	18,1	21,5	22,0	23,3	24,9
Ратнівський	14,1	17,1	15,7	19,6	21,1	22,6	22,8
Рожищенський	16,8	21,0	22,9	30,1	29,4	37,8	35,3

Старовижі- вський	11,4	17,0	16,8	24,1	24,1	26,8	29,3
Турійський	15,9	21,9	20,2	31,8	31,8	38,6	40,6
Шацький	13,5	18,9	18,7	23,2	23,2	23,4	25,5

Урожайність картоплі за цей же період майже не змінилась: від 152 до 157 ц/га (табл. 4)

Таблиця 4

Урожайність картоплі у районах (з 1 га; ц)

	2000	2005	2010	2012	2013	2014	2015
Волинська область	151	141	150	174	161	164	161
К.-Каширський	161	160	140	164	161	162	159
Ківерцівський	148	132	143	167	160	161	161
Ковельський	120	145	157	176	154	157	158
Любешівський	180	190	157	199	171	176	165
Любомльський	168	164	184	199	169	182	176
Маневицький	131	150	124	140	133	133	134
Ратнівський	148	129	158	182	158	154	153
Рожищенський	173	106	161	175	162	160	160
Старовижівський	150	110	158	173	172	175	172
Турійський	154	95	129	156	144	150	151
Шацький	120	115	128	139	134	142	140

Зростання урожайності зернових культур у сільськогосподарських підприємствах за період досліджень є прямо пропорційним внесенню мінеральних добрив. Згідно статистичним даним (табл. 5) у 2000 році внесено всього поживних речовин 10,5 тис. тонн, а у 2015 році майже втричі більше – 27,7 тис. тонн. Виросла величина удобреної площі угідь – від 143 до 178 тис. га. На 1 гектар посівної площі вносилося 28 кг у 2000 р. та 132 кг у 2015 р.

Таблиця 5

Внесення добрив під сільськогосподарські культури у сільськогосподарських підприємствах

	2000	2005	2010	2012	2013	2014	2015
Мінеральні добрива							
Внесено у поживних речовинах – всього, тис. т	10,5	14,0	13,4	19,5	23,1	27,3	27,7
Удобрена площа, тис. га	143	136	118	159	169	177	178
Внесено у поживних речовинах на 1 га посівної площі, кг	28	63	79	98	117	133	132
Органічні добрива							
Внесено-всього, тис. т	1221	606	477	303	303	392	351
Удобрена площа, тис. га	22	14	11	8	8	12	10

Внесено на 1 га посівної площі, т	3,2	2,7	2,8	1,5	1,5	1,9	1,7
-----------------------------------	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Набагато гіршим був стан з внесенням органічних добрив, що позначалось на урожайності картоплі. Так, у 2000 році внесено всього 1221 тис. т, а у 2015 – 351 тис. т, тобто удобрена площа відповідно зменшилось від 22 тис. га у 2000 р. до 10 тис. га у 2015 р. [2].

Таким чином, на 1 га посівної площі внесення органічних добрив зменшилось від 3,2 до 1,7 тонн.

Наведені порівняльні результати 2000 з 2015 роками стосуються сільськогосподарських підприємств, без урахування фермерських та приватних господарств [3].

Для покращення обробітку та урожайності угідь поліських районів пропонуємо наступні заходи. Відомо, що ґрунти поліської зони потребують розкислення методом вапнування та внесення підвищених доз фосфорно-калійних добрив. Відомо, що провапновано не більше 10% кислих ґрунтів Волині.

Для здешевлення проведення вапнування кислих ґрунтів слід ширше застосовувати місцеві вапнякові матеріали – вапняки, крейду, мергель, зернисті фосфорити, а також відходи промисловості, які містять в своєму складі карбонатну форму кальцію. Найбільш ефективним матеріалом в зоні Полісся є відходи цукрового виробництва – дефеканти, які містять 50–80% карбонатів у перерахунку на CaCO_3 , 0,2–0,5% азоту, 0,2–0,7% фосфору, 0,2–0,7% калію, а також 10–15% органічної речовини [4].

В цих умовах значно посилюється роль біологізації землеробства, використання місцевих ресурсів для збереження та підвищення родючості ґрунтів, які можуть бути використані безпосередньо в господарствах.

Це використання місцевих форм і видів органічних добрив, застосування сидератів, розширення площ бобових та багаторічних трав тощо.

Висновки. За результатами досліджень можна зробити наступні висновки:

- за 15-річний період реформування сільськогосподарських угідь сформовано напрямки у землеробстві, зокрема у рослинництві. Домінуючий стан у вирощуванні зернових культур відведено сільськогосподарським підприємством, у яких валовий збір суттєво збільшився з 329,6 тис. ц/га у 2000 р., до 572,0 тис. ц/га у 2015 р., а у фермерських господарствах збір урожаю збільшився у 13 разів. У приватних господарствах – у 2,5 рази;
- більшої агротехнічної уваги потребує картоплярство;

- сільськогосподарські угіддя потребують подальшого розкислення, збільшення внесення мінеральних та особливо, органічних добрив з дотриманням агротехнічних заходів.

1. Вознюк Н. М., Собко З. З. Залежність врожайності сільськогосподарських культур від агрометеорологічних та антропогенних факторів. *Вісник НУВГП. Сільськогосподарські науки*. 2016. Вип. 2(74). С. 38–46. **2.** Застосування органічних добрив та їх роль у підвищенні родючості ґрунтів / Клименко М. О., Долженчук В. І., Крупко Г. Д., Глущенко М. К., Запасний В. С. *Вісник НУВГП. Сільськогосподарські науки*. 2013. Вип. 2(62). С. 3–9. **3.** Клименко Л. В. Оцінка раціональності використання та якісного стану ґрунтового покриву території сільських населених пунктів. *Вісник НУВГП. Сільськогосподарські науки*. 2016. Вип. 2(74). С. 107–114. **4.** Ліхо О. А., Гакало О. І. Вплив пестицидів на формування якості ґрунтів та природних вод на території Рівненської області. *Вісник НУВГП. Сільськогосподарські науки*. 2013. Вип. 2(62). С. 157–159. **5.** Онищук Н. В. Сучасний якісний стан ґрунтів сільськогосподарських угідь. *Вісник НУВГП. Сільськогосподарські науки*. 2016. Вип. 2(74). С. 137–144. **6.** Палієнко В. П. Загальне геоморфологічне районування території України. *Український географічний журнал*. 2004. № 1. С. 3–12.

REFERENCES:

1. Vozniuk N. M., Sobko Z. Z. Zalezhnist vrozhaivosti silskohospodarskykh kultur vid ahrometeorolohichnykh ta antropohennykh faktoriv. *Visnyk NUVHP. Silskohospodarski nauky*. 2016. Vyp. 2(74). S. 38–46. **2.** Zastosuvannia orhanichnykh dobryv ta yikh rol u pidvyshchenni rodiuchosti gruntiv / Klymenko M. O., Dolzhenchuk V. I., Krupko H. D., Hlushchenko M. K., Zapasnyi V. S. *Visnyk NUVHP. Silskohospodarski nauky*. 2013. Vyp. 2(62). S. 3–9. **3.** Klymenko L. V. Otsinka ratsionalnosti vykorystannia ta yakisnoho stanu gruntovoho pokryvu terytorii silskykh naselenykh punktiv. *Visnyk NUVHP. Silskohospodarski nauky*. 2016. Vyp. 2(74). S. 107–114 **4.** Likho O. A., Hakalo O. I. Vplyv pestytsydiv na formuvannia yakosti gruntiv ta pryrodnykh vod na terytorii Rivnenskoï oblasti. *Visnyk NUVHP. Silskohospodarski nauky*. 2013. Vyp. 2(62). S. 157–159. **5.** Onyshchuk N. V. Suchasnyi yakisnyi stan gruntiv silskohospodarskykh uhid. *Visnyk NUVHP. Silskohospodarski nauky*. 2016. Vyp. 2(74). S. 137–144. **6.** Paliienko V. P. Zahalne heomorfolohichne raionuvannia terytorii Ukrainy. *Ukrainskyi heohrafichnyi zhurnal*. № 1. 2004. S. 3–12.

Zaleskyi I. I., Candidate of Geographical Sciences (Ph.D), Associate Professor, Maiboroda Kh. A., Graduate Student (National University of Water and Environmental Engineering, Rivne)

REFORMING OF AGRICULTURAL LANDS OF POLISSIA REGIONS OF VOLYN

The reform of agricultural lands in Polissya districts of Volyn region should be understood as changes that took place during 15 years of the 21st century. Forms of management according to the principles of sustainable development of society are being improved. During this period, farms were formed, agricultural enterprises were reorganized, and the production of agricultural products in private enterprises expanded. Information on their activities is included in statistical reporting. Introduction of the newest agrotechnical technologies provides high productivity of agricultural crops.

The whole land wedge is confined to geomorphological areas, which show certain climatic and morphological features of the terrain, which is taken into account when choosing crop rotations. On the basis of geomorphological zoning the areas of separate types of soils within which certain crop rotations are carried out are considered.

Winter grain crops are cultivated on the inter-river spaces of the Upper Pripyat alluvial (terrace) flat very weakly dissected plain and the slopes of the Volyn moraine-water glacial low-wave plain complicated by karst morphosculpture. High yields of corn are grown on the terraced areas, and row crops are grown on the wet areas of the floodplains. Farmers are grouped into local communities.

Analytical comparisons of the results of the obtained products from 2000-2015 indicate a progressive growth of crop production. Agricultural lands need protection, increase the application of mineral and organic fertilizers. To improve soil cultivation and increase crop yields in Polissya districts, we offer deoxidation of soils by liming using local limestone materials.

Currently, liming covers up to 10% of acid soils in Polissya districts of Volyn. To reduce the cost of liming acid soils, local limestone materials should be more widely. It is advisable to increase the application of phosphorus-potassium fertilizers, the use of greens and local forms and types of organic fertilizers.

Keywords: Polissya districts, agricultural lands, reforming, organic fertilizers, yields, cereals,

potatoes.

Залесский И. И., к.геогр.н., доцент, Майборода Х. А., магистрантка (Национальный университет водного хозяйства и природопользования, г. Ровно)

РЕФОРМИРОВАНИЕ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ УГОДИЙ ПОЛЕСКИХ РАЙОНОВ ВОЛЫНИ

Под реформированием сельхозугодий полесских районов Волынской области нужно понимать изменения, которые произошли в течение 15 лет 21 века. Совершенствуются формы хозяйствования на принципах устойчивого развития общества. Весь земельный клин приурочен к геоморфологическим районам, в которых проявляются определенные климатические и морфологические особенности рельефа, учитывается при выборе севооборота. Сельхозпроизводство объединяются в территориальные общины. Аналитические сопоставления результатов полученной продукции в 2000-2015 годах свидетельствуют о прогрессивном росте растениеводства. Сельхозугодья нуждаются в защите, увеличении внесения минеральных и органических удобрений.

Ключевые слова: полесские районы, сельскохозяйственные угодья, реформирования, органические удобрения, урожайность, зерновые культуры, картофель.
